

SİVAS'TA GAYRİMÜSLİM OKULLAR HAKKINDA TUTULAN RAPOR (1914)**The Report Kept About Nonmuslim Schools in Sivas (1914)****Dr. Seyit TAŞER*****ÖZ**

Araştırmada, gayrimüslim okulların, Birinci Dünya Harbi'nin başlangıcına tesadüf eden dönemdeki Anadolu'daki durumu, Sivas Vilayeti örneğinde incelenmiştir. Bu inceleme, bakanlığın müfettişler vasıtasıyla düzenlenmiş olduğu raporda yer almaktadır. Çalışmada, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden elde ettiğimiz bu rapordaki bilgilere yer verilmiştir. Aynı zamanda, Sivas merkezinden hareketle, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde gayrimüslim okullar konusu, genel olarak değerlendirilmiştir.

Raporda, Sivas ve bu merkeze bağlı sancak ve kazalardaki, azınlık ve yabancılara ait çeşitli seviyedeki eğitim kurumlarının sayısı, bu okullarda ne kadar sayıda kız ve erkek öğrencilerin eğitim aldığı gibi farklı bilgiler bulunmaktadır. Aynı zamanda bu okullarda verilen eğitimin I. Dünya Harbi yıllarındaki durumu, görev yapan öğretmen ve idarecilerin sayısı, gayrimüslim okullar hakkında tutulan bu rapor çerçevesinde incelenmiştir. Bunun yanında, gayrimüslim okul binaları ile mabetler arasındaki ilişki değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sivas, Gayrimüslim, Okul, Rapor, Rum, Ermeni.

ABSTRACT

In this study some information gathered from Ottoman Archives of Prime Ministry about the situation of non-Muslim schools in a city centre and close settlements to this centre was presented. In the document, by observing a centre, it is possible to see the point the schools of minority and foreign schools reached.

In the study, the number of minority and foreign schools at different levels in Sivas and its countries, and the number of male and female students are presented. Also, the level of education in these schools and the number of teachers and managers are discussed in the report about non-Muslim schools.

Key Words: Sivas, Nonmuslim, School, Report, Rum, Armenian.

Giriş

Sivas Vilayeti'ndeki azınlık okulları ile ilgili rapor, 1914 senesinde hazırlanmıştı. Sivas Vilayeti sancak ve kazalarındaki gayrimüslim okullar hakkında ayrıntılı bilgiler içeren bu doküman, bir müfettiş tarafından düzenlenmişti. Vilayetin tüm sancak ve kazalarını kapsamamakla birlikte, raporda vilayete ait birçok merkez yer almıştır. (Teftişle ilgili belgenin ilk sayfasına Ek-1'de yer verilmiştir)

* Necmettin Erbakan Üniversitesi, A. K. Eğitim Fakültesi, Öğr. Gör. (staser@selcuk.edu.tr)

İçeriğine yer vereceğimiz, Sivas'taki gayrimüslim okullara ait tutulan raporun bir çeşit teftiş niteliğinde olduğu aşağıdaki ifadelerden anlaşılmaktadır:

“...Sivas Vilayeti dâhilinde üç yüz otuz senesi zarfında icra kılınan teftişatı havi Sivas maarif müdüriyetinin 14 Eylül 1331 tarihli ve 158 no'lu tahriratıyla irsal kılınıp tetkik olunan raporun, mekatib-i gayri müslimeye ait olan kısmı rabt edilmiş ve bu kısımda mesela Köprü kazası Protestan İnas Mektebi muallimesinin şهادetnamesi olmamış ve bazı mekatibde ehliyetsiz muallim ve muallime istihdam edilmesi gibi muhalif usul münderecatı tesadüf edilmiş ise de ahiren neşr ve tamim edilen mekatib-i hususi talimatnamesi mucibince...” (MF.HTF -Maarif Nezareti. Heyet_i Teftişiyeye Kalemi- 3-3, 1333.Z.9). Buna göre üzerinde duracağımız rapor, bir çeşit teftiş, denetim veya kontrol olarak nitelendirilebilir.

Aynı ifadelerden anlaşılacağı üzere, 1914 yılına ait bu incelemede, gayrimüslim okulların ruhsatı incelenmiştir. Aynı zamanda öğretmenlerinin şهادetname veya ehliyetname gibi öğretmenlik yapabilme belgesi sahibi olup olmadıkları konularına bakılmıştır. Rapor, Sivas Vilayeti'ndeki gayrimüslim okullardan ayrı ayrı bahsetmektedir. Bu okullar Sivas Vilayeti'ne bağlı bazı sancak ve kaza merkezlerini kapsamakta olup, bu merkezler raporda muhtelit bir şekilde yer almıştır.

Rapor, altı sayfadan oluşmaktadır. *“330 sene-i maliyesi zarfında Sivas Vilayetinde Kâin Mekatib-i Gayr-ı Müslime Teftişatı”* başlığı altında rapora yer verilmiştir. Raporun bitiminde, sayfanın sonunda Sivas Maarif Müdürü yazmakta ve müdürün bir mührü yer almaktadır. Belgenin sonuna tarih olarak, 17 Zilhicce 1333 (26 Ekim 1915) atılmıştır. Dolayısıyla teftişin bitimiyle beraber yazıya, bu tarihte geçmiş olduğu anlaşılır.

Araştırmada yer verilen raporun benzerini tarihi kaynaklarda da görmek mümkündür. Örneğin, 1891 senesinde II. Abdülhamid'e sunulmak üzere Beyrut vilayetindeki yabancı okullar ile ilgili bir rapor düzenlenmişti. Raporu kaymakam mülazımlığı yanında, Beyrut İdadisi'nde tarih ve coğrafya derslerini yürüten Ermeni Mihran Boyacıyan hazırlamıştı. Rapor, Beyrut'ta eğitim veren çeşitli derecedeki okullar hakkında bilgi vermekteydi. Amerikan, Alman ve İtalyan okullarının kuruluşları ve öğrenci ve öğretmen sayılarına ilişkin bilgiler, bu raporda yer alıyordu (Çetin 1984: 316-324). Diğer taraftan Maarif Nazırı Ahmet Zühtü Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yabancı okullarla ilgili raporu bulunmaktadır (Çetin 1981: 189-219). Bunun dışında azınlık ve yabancı okullar hakkında genel mahiyette hazırlanmış çok sayıda kitap ve makale, bu konuyu

farklı boyutları ile değerlendirmektedir¹. Bu çalışmalarda gayrimüslim okullar azınlık ve yabancılara ait olmak üzere iki grupta tasnif edilir. Gayrimüslim okullar misyonerlik amacıyla Anadolu'da özel okul statüsü altında çalışmalarını yürütmüşlerdi. Osmanlı Devleti bu okulların açılmasını ve yayılmasını gayrimüslim vatandaşlara verilen bir takım haklar çerçevesinde görüyordu ve okulların ruhsatı, idaresi ve öğretmenleri devletin bilgisi dâhilinde idi.

Aynı şekilde, Sivas'ta bulunan yabancı ve azınlık okullarının da incelemeye tabi tutulduğu anlaşılır. Sivas'ta yabancı okullar statüsünde Fransız ve Amerikan okulları ile karşılaşmaktayız. Bu merkezdeki azınlık okullarının Osmanlı Devleti'nin son yıllarındaki durumu ve öğrenci sayıları başta olmak üzere, ruhsat verilip verilmediği, eğitimin niteliği gibi birçok bilgi kaydedilmişti. Bu okullarda eski veya yeni hangi usulle eğitim yapıldığı, öğrencilerin devamları, eğitimin düzenli yapılıp yapılmadığı kaydedilen bilgiler arasında idi. Osmanlı Devleti bünyesinde kurulmasına izin verdiği gayrimüslim okulları, çeşitli şekillerde ve elde ettiği bilgilerle kontrol altında tutmaya çalışıyordu.

1. Sivas Vilayeti Tarihinde Gayrimüslim Okullar

Yabancı okulların çoğalmasında en büyük etken kapitülasyonlar veya imtiyazlar olarak ifade edilebilir (Haydaroğlu 1993: 9). Kapitülasyonların etkisi yalnız ticari alanla sınırlı kalmadığı gibi, yalnız Fransa ile yürütülmüş bir anlaşma da değildi.

Fransa'ya çeşitli tarihlerde tanınmış olan kapitülasyonlar, sonradan saptırılmış bir yorumla, Fransa'nın Osmanlı Katolik teb'ası üzerinde himaye hakkı iddia etmesine yol açmıştır. "*Avusturyalı Tüccara Verilen İmtiyazlara İlişkin*" fermanında ise, Katolik din adamlarının dinlerini serbestçe yaşamaları ifade edilmişti(Bozkurt 1996: 335). Böylece kapitülasyonlar siyasi alana etki etmişti.

1. Dünya Savaşı'nda alınan tek taraflı bir kararla kapitülasyonlar kaldırılmış ve bu şekilde özel okulların denetimi artmıştı. Hatta savaş sırasında Fransız, İtalyan ve Rus okullarına el konulmuştu(Koçak 1985: 490). Dolayısıyla

¹ Necmettin Tozlu, Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991; M. Hidayet Vahapoğlu, Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992. Haydaroğlu, İlknur Polat, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar, Ocak Yayınları, Ankara, 1993; Cemil Koçak, Tanzimat'tan Sonra Özel ve Yabancı Okullar" Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yay., İstanbul, 1985 ; Şamil Mutlu, Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları, Gökkuşbu Yay., İstanbul, 2005. İlay İleri, "Azınlıkların Eğitimi", OTAM, Sayı: 23, Bahar 2008, Ankara, 2010; Süleyman Büyükkaracı, Türkiye'de Rum Okulları, Konya, 2003.

kapitülasyonlar sonrasında yabancı ve azınlıkların eğitim alanındaki olumsuz faaliyetlerinin önlenmesi ile ilgili önemli bir adım, I. Dünya Savaşı sürecinde atılmıştı. Bu durumun Sivas örneğine nasıl yansıdığına bakılabilir.

Sivas'taki gayrimüslim oluşumlara baktığımız zaman, Küçük Yengiler Hıristiyan Mahallesi'nde 1882'de Fransız Jesuite Mektebi kurulmuş olduğunu görürüz. Ruhsatlı olan bu okulda ibtidai, rüşdi ve idadi seviyelerinde eğitim verilmekteydi ve 487 erkek öğrenci okumaktaydı. Aynı mahallede 1891 senesinde iptidai seviyesinde bir kız okulu kurulmuştu. Tokat'ta ise, Hoca Ahmet Mahallesi'nde 1297 (1883) senesinde tesis edilen erkeklere ait okul, ibtidai, rüşdi ve idadi seviyelerinde olup, yedi sene süreli idi. Tokat'ta aynı mahallede on sene sonra kız okulu kurulmuştu ve öğrenci sayısı 200'dü. Amasya'da da yine kız ve erkeklere ait olmak üzere iki ayrı okul 1297'de (1883) teşkil edilmişti (Mutlu 2005: 227).

1898 senesinde Sivas merkezde gayrimüslimlere ait ortaöğretim seviyesinde bir okulun bulunmadığı anlaşılır (Koçak 1985: 474). Bunun yanında Merzifon ve Amasya'da 1897 senesinde kurulan Amerikan Kız Koleji vardı. Aynı zamanda sanat okulu, kız ve erkek okulları ile kiliseler bulunuyordu (Vahapoğlu 1992: 120).

1901 tarihinde Osmanlı Devletinin tanıdığı veya bir başka deyişle ruhsat verdiği gayrimüslim okullardan merkezde iki, Tokat, Amasya ve Merzifon'da da ikişer olmak üzere sekizinin Fransız okulu olduğu anlaşılır (Mutlu 2005: 160). Merzifon'daki bu okullardan ikisi Fransız Cizvit Okulu idi ve 1903 senesinde bu merkezde bir de Fransız kız lisesi vardı². Bu okullarda 1904 senesinde 1483 öğrenci eğitim almaktaydı. Fransız Mission Laique de faaliyete geçmiş ve bu okulların sayısı artmıştır. Sivas Vilayeti ile Tokat, Merzifon ve Amasya Sancakları'nda Jesuit Koleji başta olmak üzere kız ve erkek okulları bulunuyordu. Bunun dışında Amerika'nın da bu bölgede eğitim faaliyetleri söz konusudur. Amerikan elçiliğinin 1903 senesindeki verilerine göre, Sivas'ta Amerikan kız ve erkek okullarının olduğu görülür. Merzifon'da Anadolu Koleji adıyla bilinen Amerikan İdadi Mektebi, Kız İdadi Mektebi ve Sanayi Mektebi; Sivas'ta yine Yengiler Mahallesi'nde Amerikan Erkek Mektebi, yine Amasya Sancağı'nda, Gürün'de Amerikan Mektebi ile Bezirci Mahallesi'nde Amerikan Kız Mektebi'nin olduğu görülür. 1905 senesindeki verilere göre de, Sivas'ta toplam yedi Amerikan

² 1903 senesinde Amasya merkezinde ve Merzifon'da beş, Köprü'de üç, Mecidözü'nde bir, Gümüşhacıköy'de altı ermeni okulu; yine Amasya merkezde beş, Merzifon'da üç, Köprü'de on, Gümüşhacıköy'de on rum okulu vardı. bk. Şenol Susoy, Milli Mücadele Yıllarında Amasya, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul, 2008, s.20,21,22.

Mektebi'nin olduğu ve bu okullarda 277 kız, 497 erkek öğrencinin eğitim aldığı anlaşılır. Ayrıca aynı okullarda toplam 56 öğretmen eğitim vermekteydi (Mutlu 2005: 145,180,190,314,321,322,326,355). Bu okullar, 19. yüzyıl sonlarında kurulmuşlardı. Bu dönemde ve yirminci yüzyıl başlarında, Sivas'ta yabancı okullar statüsünde, yalnız Amerikan ve Fransız okullarının etkin olduğu anlaşılır.

Azınlık Okullarındaki duruma baktığımızda ise, yabancı okullarla aynı dönemde önemli ölçüde gelişme gösterdiği görülür.

1905–1908 tarihleri verilerine göre, Sivas'ta Ermenilere ait sekiz ibtidai okulundan yedisi erkeklere, biri kızlara ait olduğu, ayrıca yine ermeni öğrenciler için bir erkek rüşdiye mektebinin varlığı bilinmektedir. Rumlara ait okul bulunmazken, iki Protestan okulu kayıtlı idi (Alkan 2000: 142,143). Bu dönemde Ermeniler eğitim faaliyetini teşkilatlanarak yürütmeye başlamıştı.

Saint Paul Enstitüsü'nde öğretim üyeliği yapan Ermeni H.Stefanos Cenanyan, Ermeni cemaatini teşkilatlandırmak üzere on bir ayrı cemiyet kurmuştu. Bunlardan biri de, Sivas'ta idi. Aynı zamanda kimsesiz ve yoksul azınlık çocuklarını genel okullardan toplayarak enstitüsüne kaydettirirdi. Bu genel okullardan biri, Sivas merkezde bulunuyordu. Sivas Vilayeti sancaklarından Amasya'da biri kızlara ait üç Rum ibtidai mektebi; ibtidai seviyesinde altı adet Ermeni okulu, iki rüşdiye mektebi, bir idadi mektebi ve iki adet ibtidai seviyesinde Protestan okulu vardı. Tokat'ta iki Rum İlkokulu, üçü karma, biri kızlara ait, üçü de yine erkeklere ait toplam dokuz ermeni ilkokulu, iki rüşdiye ile iki idadi mektebi, bir Musevi ilkokulu ile biri rüşdiye, biri ilkokul seviyesinde iki Protestan okulu bulunuyordu (Tozlu 1991: 101,102). Dolayısıyla Sivas merkezde Ermeni; Amasya ve Tokat gibi sancaklarda ise ermeni, rum ve musevilere ait çeşitli seviyede ve sayıda eğitim kurumu olduğu görülür.

Buraya kadar, gerek azınlık gerekse yabancı gayrimüslim okulların, hem Osmanlı Devleti'nde hem de Sivas Vilayeti'ndeki kuruluşları ve gelişmeleri ile bu süreçte etkili olan faktörler ifade edildi. Şimdi 1914 tarihli rapora ve bu dönemde Sivas Vilayeti'nde gayrimüslimlerin eğitimi konusunda nasıl bir tablonun oluştuğuna bakılabilir.

2. Gayrimüslim Okullar Hakkında Tutulan 1914 Tarihli Rapor

Sivas Vilayeti'ndeki gayrimüslim okullar hakkındaki rapor, tasnif edilmiş şekli ile aşağıda sunulmuştur:

"330 sene-i maliyesi zarfında Sivas Vilayetinde Kâin Mekatib-i Gayr-ı Müslime Teftişatı"

Yeni Han'da kayden bir Ermeni Mektebi mevcud ise de muallim bulunamadığından bu sene tedrisat yok gibidir. Tedrisat devam ettiği halde yetmiş kadar talebe bulunabilir.

Amasya Surp Nikogos Ermeni Mektebi- Zikür³ ve inas iki kısımdan ibaret ve ibtidai ve rüşdi derecesinde ruhsat-ı resmîyeyi merbut ise de ahval-i hazıra dolayısıyla bu sene her ikisi açılmamıştır.

Amasya Ermeni İnas Mektebi Nam-ı diğer "Kaçuni" – Amasya'nın Pazar mahallesinde kâin olup altı sınıfı havidir. 350 talebesi vardır. İbtidai rüşdi derecesindedir.

Zikür ve İnas Amasya Rum Mektebi- büyük bir bina dâhilinde olup inas kısmı tahta perde ile ziküründen ayrılmıştır. Ruhsat-ı resmîyeyi merbuttur. Rüşdi derecesindedir. Zikür kısmı iki muallim idaresinde olup dört sınıf ve 55 talebeye maliktir. İnas kısmı da bir muallim iki muavene idaresinde olarak dört sınıfı ve 127 talebeyi muhtevîdir. Her iki mekteb de ki müktesabat ve tedrisat dün ve gayr-ı muntazamdır.

Amasya Protestan Mektebi- zikür ve inas talebesi muhtelit olmak üzere ruhsat-ı resmîye merbuttur. Mekteb müdür ve muallimi Protestan olan Birvant Efendidir. Tedrisat yok gibidir.

Köprü Ermeni Zikür Sahakyan Mektebi- ibtidai ve rüşdi derecesinde ruhsat-ı resmîyeyi merbuttur. Ahval-i harbiye dolayısıyla bu sene muallim ve tahsisat bulamadıklarından mektep açılmamıştır.

Ermeni İnas Sahakyan Mektebi- ruhsatnamesi vardır. Derecesi ibtidai rüşdidir. Ana sıbyan sınıfları da vardır. Umum talebatı 132'dir. Merzifon'da Ermeni İnas Mektebinden mezun üç muallimesi vardır.

Köprü Protestan Mektebi- zikür ve inas bir bina dâhilinde olan rüşdi ve ibtidai derecesinde ruhsat-ı resmîye merbut bulunduğu anlaşılın işbu mektebin, müdür ve muallimi Merzifon Kolejlerinden mezundur. Uhdesinde kilise vaizliği de vardır. Şehadetnamesi musaddıkdır. İnas kısmı muallimesi de Merzifon kolejlerinde tahsil görmüş ise de ikmal etmemiştir. Zikür talebesinin miktarı 33 ve inasın ki 19' dur.

Köprü Rum Mektebi- Köprü Rum Kilisesi odalarında kâin olan ibtidai ve rüşdi derecesinde ruhsat-ı resmîyeyi merbut bulunan Rum mektebi dahi

³ Zikür: Erkek

muhtelittir. Zikür talebesi 25 ve inas talebatı da 33'tür. Muallim ve muallimleri yoktur. Vekil ve vekile olarak birer çocuk bulundurulmaktadır.

Ladik Ermeni Nersesyan Mektebi- bir bina dâhilinde kain olup bu mektebin ruhsatnamesi yoktur. Tedrisatı ibtidai rüşdi derecesindedir. Zikür inas muhtelittir. Sahakyan İdadisinden mezun bir muallimi vardır. İnas mevcudu 18 ve zikür mevcudu 26' dır.

Ladik Rum Mektebi- Rum milletine ait gayr-ı muntazam bir hane mektep ittihaz olunarak ve 15 yaşında Samsun Rum İdadisinden mezun bir efendi muallim yapılarak tedrisata devam olunuyorsa da nümayıştan ibarettir. Zikür ve inas muhtelittir. Ruhsat-ı resmîyeyi gayr-ı merbuttur. İbtidai, rüşdi derecesindedir. İnas talebatı 8 ve zikür talebesi 10'dur.

Merzifon Persiyan Ermeni İnas Mektebi- rüşdi ve ibtidai derecesinde ruhsat-ı resmîyeyi merbut olan ve bir müdüre ile dokuz muallime tarafından idare olunan bu mektebin altı sınıfı ve on şubesi bulunur. Talebatın miktarı 250'dir. Muallimatın ekseri bu mektebden mezundur. Talebatın müktesabatı pek dündür.

Merzifon Rum Mektebi- Rumların mektep binaları yoktur. Kiralık bir hanede bulunur. Zikür ve inas muhtelittir. İbtidai ve rüşdi derecesindedir. Talebesi zikür 40 inas 30' dur. Muallimi Samsun Rum İdadisinden mezun ve şahadetnamesi ora maarif idaresince musaddıktır. Senevî tahsisatı elli liradır. Muallimleri Merzifon kolejlerinde tahsil gören Atene'dir ki tahsisat-ı senevîyesi 27 liradır. Bir de muallim muavini olup, senevî on beş lira ile iktifa etmektedir.

Merzifon Ermeni Protestan Mektebi:- ibtidai rüşdi derecesinde ruhsat-ı resmîyeyi merbuttur. Zikür ve inas iki kısmı münkasımdır. Üç muallim ve üç muallimesi vardır. 130 zikür talebesi ve 120 inas talebatı mevcuttur.

Merzifon Sahakyan Ermeni Mektebi- yedi senelik idadi derecesinde ruhsat-ı resmîyeyi merbuttur. 400 talebesi vardır. Bir müdür altı muallim olup, talebenin müktesabatı dündür. Muallimlerin kısm-ı küllisi asker olup tedrisat-ı bir takım vekiller tarafından ifa edilmektedir.

Nersesyan Mektebi- Ermeni İnas Mektebi derecesinde olup dört sınıfı ve on altı şubeyi muhtevîdir. Zikür ve inas muhtelit olarak tedris ve terbiye olunmaktadır. Zikür ve inas talebesi mütesaviyen 250' şerdir. Bir müdire ile 16 muallim mevcut görünmekte ise de muallimatın hemen ekseri inas talebatından olup evkat-ı haliyelerinde buraya devam ediyorlar.

Gümüşhacıközü Kazası Rum Mektebi- ibtidai derecesinde zikür ve inas bir yerde olan bu mektepte 13 zikür ve 14 inas talebe vardır. Muallimleri ehliyetsiz olup talebatın tahsili de dün mesabesindedir.

Ermeni Protestan Mektebi- ibtidai derecesinde ruhsat-ı resmiyeyi merbuttur. Talebesi zikür ve inas muhtelittir. İki muallim ve bir muallimesi olup zikür talebesi 19, inas talebesi de 26'dır. Tahsil müktesabatı pek dündür.

Bartevyan Ermeni Zikür Mektebi- ibtidai ve rüşdi derecesinde olup bir müdür ile yedi muallimi vardır. Muallimlerin ekseri fahridir. Talebesi yüzü mütecevazdır.

Hripsiman İnas Ermeni Mektebi- ana sınıfı da havi olmak üzere ibtidai rüşdi derecesinde ruhsatı merbuttur. Bir müdür ile sekiz muallim tarafından idare olunmaktadır. Talebatın miktarı 120 dir. Ana kısmı mevcudu da o kadardır.

Madensim Rum Mektebi- İbtidai ve rüşdi derecesinde olan bu mektep bir müdür ile yedi muallim idaresinde bulunur. Resmi ruhsatnamesi görülememiş ise de mevcudiyeti iddia kılındığından tetkik kılınacaktır. Üçü sıbyan, dördü ibtidai, üç rüşdi olmak üzere üç sınıftan ibaret olan bu mektebin, talebesi 270'tir. Mektep binası da, iki katlı vasi dersaneleri havi büyük bir dairedir. Bu mektebin inas kısmı varsa da bu sene açılmamıştır. Müstakil binaları yoktur. Mektep civarında heyet-i ruhaniye ikametine mahsus dairede bulunuyorlardı. Bu sene zikür talebesi yoktur. Bir muallim tarafından idare ve tedris olunmak üzere elli talebesi vardır. Tahsil dün mesabesindedir.

Karabünyan Zikür ve İnas Ermeni Mektebi- ibtidai derecesinde olup, zikür ve inas talebesi muhtelittir. Binası mevcuttur. Ruhsat-ı resmiyeyi haizdir. Bir muallim ve bir de muallime vardır. Tedrisat ehemmiyetsiz müktesabatı dün mesabesindedir. Nısfı inas olmak üzere otuz talebe mevcuttur.

Ayavar Zikür ve İnas Mektebi- ibtidai derecesindedir. Bina-yı mahsus yoktur. Bigayet gayr-ı muntazam bir haldedir. İki muallim ve bir muallime var ise de ahval-i hazıra ve askerlik dolayısıyla bu sene tedrisat yok gibidir. Kayden 35 zikür talebe ve 20 inas talebe bulunuyor.

Bizeri (Akbelen) Ermeni Mektebi:- Tokat'a bağlı Bizeri Nahiyesinde merkezi olan yukarıdaki mektep Bizeri Manastırı dâhilinde bir odadan ibaret olup muallimi ise altmış yaşında bir kimsedir. Usul-ı atika üzere icra-yı tedrisat eylemektedir. Yirmi kadar talebesi vardır.

Tokat Oskiyani İdadisi- ruhsat-ı resmîyeyi merbuttur. Yedi senelik idadi derecesindedir. Müdür ve muallimlerinin ehliyetnameleri kâmilen musaddıktır. 35 talebesi vardı.

Nersesyan ve Seropyan Ana Mektepleri- Mukaddema ayrı ayrı birer bina dâhilinde iken bu defa birleştirilmiştir. Zikür ve inas muhtelittir. Dörtüüz kadar talebesi vardır.

Tokat Musevi Mektebi- Musevi mabedine muttasıl bir oda mahduden mektep ittihaz olunarak, zikür ve inas kırk talebe bulunmakta olduğu tahkikat-ı vaki cümlesinden bina görülmüş ise de muallim ve talebesi görülememiştir. Ruhsatname ve muallim hakkında takibat-ı lâzime de bulunulacaktır.

Tokat Rum Zikür ve İnas Mektebi- Bu mektep Rum Kilisesi civarında bir haneden ibarettir. Ahval-i hazırda dolayısıyla mesdud bulunmaktadır. Yüz kayıdı talebesi vardır. Ruhsat-ı resmîyeyi merbuttur.

Tokat Ermeni Protestan Mektebi- Yalnız ziküre mahsus olan bu mektep ibtidai ve rüşdi derecesindedir. Ruhsat-ı resmîyeyi merbuttur. Bir muallim idaresinde bulunur. 8 inas ve 28 zikür talebesi vardır.

Tokat Ermeni Katolik Zikür Mektebi- Bu mektep Ermeni Katolik kilisesine ait bir bina dâhilinde müceddiden açıldığı anlaşılma ile led-el tahkik 314 tarihinde müstahsil bir ruhsatnameye istinad eylediği ve Cizvit mektebindeki talebenin getirildiği tahakkuk etmiş ve seddine ait muameleye bil tespit Sivas'a avdetten sonra resmen kapattırılmıştır.

Tokat Ermeni Katolik İnas Mektebi- Bu mektep öteden beri mevcuttur. 314 tarihli ruhsatnamesi vardır. İbtidai rüşdi derecesindedir. Tedrisat gayet mahdud olup nakış ve dikiş derslerine ehemmiyet verilmiyor. Yüzeli kadar talebesi bulunuyor. Yedi muallimesi olup cümlesi Katolik rahibelerinden ibarettir.

Rum Mektebi- zikür ve inas Rum talebesinin tahsil ve terbiyesine mahsus ve kiliseye muttasıl bir bina mevcut ise de ahval-i hazırda dolayısıyla muallim ve muallime bulamadıklarından bu sene mesdud bulunmuştur. Rum ve Ermeni zikür ve inas Protestan çocuklarının muhtelit olarak tahsil ve terbiyelerine mahsus olan bu mektep binasına esasen Protestan kilisesi vaizi olan Tarsus ve Merzifon Amerikan kolejlerinden mezun bulunan Pavlos Pavlides nam-ı zatın idaresinde olup, üç muallim ile icra-yı tedrisat eylemektedir. Mecmuu talebesi seksendir. Tahsil-i ciddi yoktur.

Erbaa Zikür Ermeni Mektebi- ibtidai ve rüşdi derecesinde ise de, muallimlerinin ikisi silâh altında ve ikisi de divan-ı harbi örfi de bulunduğundan bu sene açılmamıştır. Bil tahkik altı sınıf ve 210 talebesi olduğu anlaşılmaktadır.

Erbaa İnas Ermeni Mektebi- gayet havadar ve açık bir mahalde vasi bir bina dâhilinde bulunan bu mekteb üç muallim tarafından idare edilmekte olup, altı sınıf ve 110 talebesi vardı. Talebatın müktesabatı ve nakş ve el işlerinin maharetleri emsaline nispeten derece-i faikindedir.

Niksar Zikür ve İnas Ermeni Mektebi- bir bina dâhilinde olup ayrı ayrı muallim ve muallimleri vardır. 300 zikür ve 200 kadar inas talebesi var ise de ahval-i hazıra dolayısıyla bu sene mektep açılmamıştır.

Niksar Zikür ve İnas Rum Mektebi- Rum mahallesinde müstakil ve zikür ve inas muhtelit bir mekteptir. İbtidai rüşdi derecesinde talebesi aynı mektepten mezun ve tahsili mahdud bir muallimi vardır. Üç sınıfı ve 32 zikür ve 20 inas talebesi mevcuttur.

Ermeni Nersesyan Zikür ve İnas Mektebi- ayrı ayrı birer mektep olup dereceleri ibtidai ve rüşdidir. Her ikisinin mevcudu 350'dir. Muallimin ve muallimatı ahval-i hazıra dolayısıyla bu sene tevzif edilemediğinden dağılmıştır. Mevcut olanları da gayr-ı muvazzaf ve binaen aleyh devamları da gayr-ı muntazamdır.

Zile'de yirmi kadar Rum hanesi olduğu halde isticar edilen bir hane mekteb ittihaz edilmiştir. Sekizi inas dokuzu zikür olmak üzere on yedi talebesi vardır. Muallimleri Akdağ madeni kolejlerinden mezun (Fanitus) Efendidir. Bu muallime dokuz ay tedris için otuz Osmanlı lirası verilmektedir ki şayan-ı kayd ve tezkar olarak hane başına 5,1 lira düşüyor. Mamafih tahsilleri pek dündür.

Zile Ermeni Mektebi- Rüşdi derecesindedir. Zikür inas muhtelittir. İdadi derecesine terfi istenilmektedir. 250 erkek öğrenci ve 120 kız öğrencisi mevcuttur. Zikür kısmı bir müdür ile dokuz muallim ve inas kısmı bir müdire ile üç muallim idaresindedir. Gayet vasi olan ve devair-i adideyi muhtevi bulunan bu mektebin birer müdire ve dörder muallimli ilk kısmı sıbyan ve ana sınıflarda mevcut olup, zikür ve inas 300 talebesi vardır. Devr-i teftişimiz sene başı yortularına tesadüf etmekle talebenin derece-i tahsil ve müktesabatı görülmemiştir.

Sivas Maarif Müdürü 17 Zilhicce 1333 (26 Ekim 1915)

Raporun bir değerlendirmesi yapılacak olursa, başta Sivas Vilayeti'ne bağlı kaza merkezi olmak üzere, Amasya Sancağı ile bu sancağa bağlı, Köprü, Lâdik,

Merzifon, Gümüşhacıköyü ve Havza Kazaları; Tokat Sancağı ile bu sancağa bağlı Erbaa, Niksar ve Zile Kazalarındaki gayrimüslim okullardan bahsedilmiştir.

Raporda öncelikle Sivas'a bağlı Yeni Han kazasındaki Ermeni mektebinden bahsedilir. Yenihan, Sivas'ın merkez kazalarından olup, 20. yüzyıl başlarında Yıldızeli olarak kayıtlarda yer almıştır ve günümüzde de bu isimle bilinmektedir. I. Dünya Harbi'nin başlangıç safhasında kaydedilen bu bilgiler ışığında, Yeni Han Kazası'nda bir Ermeni okulunun bulunduğu, fakat harp hali nedeniyle -1914 senesinde- okulun açılmadığından bahsedilmiştir. Okulda eğitim öğretime normal şartlarda yetmiş civarında öğrenci ile devam edilmiştir. Diğer merkezlerdeki gayrimüslim okullar hakkında da bu şekilde açıklamalar yer almıştır.

Rapora göre, Sivas Vilayeti Amasya Sancağında 1914 senesinde iki Ermeni Okulu vardı. Bu Ermeni okullarından başka, Amasya Livası'nda kız ve erkek öğrenciler için bir Rum okulunun eğitim verdiği de görülür. Bu okulun kız ve erkek kısmı ayrı tutulmuştur. Ruhsatlı olan okul rüşdiye seviyesinde idi. Amasya'daki Rum ve Protestan okullarında eğitim seviyesinin düşük olduğu anlaşılır. Amasya sancağına bağlı bir diğer kaza merkezi ise Köprü'dür. Köprü Kazası, Sivas Vilayeti Amasya Sancağı'na bağlı bir merkezdir. Bu kazada Ermeniler için kız ve erkek ayrı olmak üzere iki ayrı okul vardı. Bunun dışında kız ve erkek öğrencilerin karma olarak eğitim aldığı bir de Protestan Okulu bulunuyordu. Aynı merkezde Rum Okulu da eğitim veriyordu.

Lâdik Kazası da Amasya Sancağına bağlı bir yerdi. Burada Rum ve Ermeni okulları vardı. Lâdik Kazası'ndaki Ermeni okulunun ruhsatsız olduğu anlaşılır. Merzifon, Sivas Vilayetinde, Amasya Sancağına bağlı merkezlerdendi. Merzifon'da kız Ermeni öğrenciler için büyük bir okul eğitim vermekte idi. Dokuz öğretmeni olan okulda on şube ve altı sınıf ile iki Ermeni, bir de Rum okulu bulunuyordu. Kiralık bir hanede eğitime devam edilen Merzifon Rum Mektebi, ilk ve orta seviyede idi. Okullarda eğitim düşük seviyededir ve çoğu okulda vekil öğretmenlerle eğitime devam edilmektedir.

Gümüşhacıköyü Kazası Sivas Vilayeti Amasya Sancağına bağlı bir merkezdi. Buradaki Rum okulu ilkökul seviyesinde, kız ve erkekler için karma eğitim vermekteydi ve öğrenci sayısı sınırlı idi. Aynı merkezdeki Ermeni okulu ise, ruhsatlı ve karma olup, buradaki eğitim zayıf bulunmuştu. Ermeni okullardan öğrenci sayısı yüzü geçen Bartevyan Erkek Okulu ile anaokulu kısmı olan Hripsiman Okulu, Sivas Vilayeti Amasya Sancağı Gümüşhacıköy'deki gayrimüslim okullardan ikisi idi.

Sivas'a bağlı Bünyanhamid isimli bir yerleşim birimi bulunmaktaydı. İsmi bu merkezden yola çıkarak aldığımız düşündüğümüz Karabünyan Zikür ve İnas Ermeni Mektebi kız ve erkek ermeni öğrenciler için eğitim vermekteydi ve Havza kazasında idi. İlkokul seviyesindeki bu kurumda karma eğitim yapılmaktaydı.

Tokat'ta 1914 senesinde rum, ermeni ve musevi olmak üzere üç azınlığa ait okulların olduğu görülür. Bu okullardan bir kısmı Katolik ve Protestan gibi mezheplere yöneliktir. Bu şekilde ve diğer okullarla birlikte toplam sekiz azınlık okulu bulunuyordu. Bunlardan biri Tokat'a bağlı Bizeri nahiyesinde idi. Bu okulda dini bir mekân olan Bizeri Manastırı'nda eski usulle eğitime devam etmekte idi. Sivas Vilayeti dâhilinde bir diğer merkez, Erbaa Kazası, Tokat Sancağına bağlı idi. Bu merkezde Rum ve Ermenilerin hem birlikte hem de ayrı ayrı eğitim alabileceği okullar vardı. Rum okuluna bitişik bir kilise mevcut olup, harp nedeniyle okulda eğitim aksamıştı. Genellikle rum ve ermeni okullar ayrı ayrı tesis edilmekteydi ve okulların isimleri rum veya ermeni hangi azınlığa aitse o isimle anılmaktaydı. Buna ait örnekleri hemen her okulda görmek mümkündür. Fakat rum ve ermenilerin ortak olarak tesis ettikleri okulların da var olduğu anlaşılmaktadır. Her iki azınlığa ait kız ve erkek Protestan çocukları, bu okulda karma olarak eğitim aldığı, okulda kilise görevlisi bir din adamının öğretmenlik yaptığı anlaşılır.

Erbaa'da kız ve erkek öğrenciler için Ermenilerin iki ayrı okulu, ilk ve orta derecede eğitim vermekteydi. Zamanın olağanüstü şartları nedeniyle, okulun öğretmenleri bulunmamaktaydı. Kızlara ait ermeni okulunda ise dikiş, nakış, el işleri gibi dersler okutuluyor idi. Aynı merkezde kız öğrenciler için de bir ermeni mektebi bulunuyordu.

Sivas Vilayetine bağlı Tokat Sancağındaki bir başka merkez Niksar'dır. Niksar'da kız ve erkeklerin eğitim aldığı ermenilere ait okul 1914'te açılmamıştı. Bununla birlikte okul hakkında raporda kayıt düşülmüştü. Niksar'da kız ve erkek öğrenciler için ilk ve orta dereceli bir de rum okulu bulunmaktadır. Ermeni ve rum mekteplerinde kız ve erkek öğrenciler ayrı ayrı veya karma eğitim yapılabilmekteydi.

3. Gayrimüslim Okul Binaları ve Mabetleri

Raporda yer bulan ifadelerle baktığımızda gerek rum ve ermeni gerekse musevi azınlık okullarının ortak bir özelliği, okulların kilise ile aynı fiziki ortamı paylaşmasıdır. Birçok gayrimüslim eğitim kurumunun ya kilise binasında veya çevresinde eğitim verdiği rapora kaydedilmiştir. Aynı zamanda bu okullarda

görev yapan öğretmenlerin önemli bir kısmının da kilise görevlisi veya dini görevi bulunan kimseler olduğu anlaşılır.

Misyoner⁴ okullarının bir özelliği Chapel adı verilen küçük kilisenin olmasıdır. Okul binaları yetersizse, bu küçük mabetler sınıf olarak kullanılmaktaydı⁵. Bu özellik misyoner okullarla ilgili idi. Dolayısıyla Sivas vilayeti merkez sancak ve kazalarında, kilise yanında veya binasında eğitim veren bu okulların misyoner amaçlar taşıdığını söylemek mümkündür. Bu okullar I. Dünya savaşı sonrasında yaşanan milli mücadelenin neticesinde kapanmıştır.

Bu okullar çerçevesinde, tarihte gayrimüslimlerin eğitim alanında kaydettikleri gelişmeler de ortaya çıkmaktadır. Gayrimüslimlerin eğitim alanında geldiği nokta, nüfus ve okullaşma oranı bakımından karşılaştırmalı olarak ele alınmak istenmiştir. Bu nedenle, Sivas Vilayeti'ndeki nüfusun genel yapısına bakmakta fayda vardır.

4. XX. Yüzyıl Başlarında Sivas Vilayeti ve Sivas'ta Demografik Yapı

Sivas Vilayeti, 1321 (1905) tarihli salnameye göre, Sivas, Amasya, Tokat ve Karahisar olmak üzere dört sancak ve bu sancaklara bağlı yirmi beş civarında kazadan oluşuyor idi. Salmamede, Sivas sancağına bağlı kazalar Aziziye, Gürün, Bünyanhamid, Divriği, Darende, Yıldızeli, Tonus (Altınyayla), Koçgiri, Hafik ve Kangal olarak belirtilmişti. Tokat Sancağı Kazaları Niksar, Erbaa ve Zile; Amasya'nın kazaları, Köprü, Merzifon, Gümüşhacıköyü, Mecidözü ile Lâdik ve Havza iken; Karahisar Sancağı'nın kazaları Hamidiye, Suşehri, Köylühisar, Elvicre idi (Sivas Vilayeti Salnamesi (SVS) 1321: 241). İdari yapısı yirminci yüzyılın başlarında bu şekilde teşekkül etmiş olan Sivas'ın, sancak ve kaza merkezlerindeki nüfusun Müslim ve gayrimüslim olarak tasnifi ve sayılarına ilişkin bilgiler ise aşağıda tablo halinde sunulmuştur:

Tablo 1. Sivas Vilayeti Liva ve Kazalarının Nüfusu (1905) (SVS 1321: 241)

Esami-i Kaza	Toplam Nüfus	İslam	Rum	Ermeni	Katolik	Protestan
Sivas Kazası	101151	74478	583	24223	1739	126
Aziziye,	330525	275710	4630	48451	552	1182 (542'si

⁴ Misyonerlik, ortaçağda Ortadoğu topraklarında köklerini salmaya başlamıştı. Bunda papa-prens ve tacir şeklinde belirtilen üç zümrenin sıkı işbirliği etkili olmuştu. On birinci yüzyıl sonunda Lâtinler, Filistin, Suriye ve Mezopotamya topraklarına gelerek beylik ve krallıklar kurmuşlardı. Bu konuda bk. Nurettin Polvan, Türkiye'de Yabancı Öğretim, cilt:1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,1952, s.48.

⁵ Misyoner okullarının planlarının Sivas örneğinde şema halinde görmek için bk. Tozlu, age.,s.129

Gürün, Bünyanhamid, Divriği, Darende, Yıldızeli, Tonus, Koçgiri, Hafik, Kangal kazaları						Gürün'de; 513'ü Tonus'ta)
Toplam	431676	350188	5213	72674	2291	1308
Tokat Kazası	89187	75056	2393	10338	769	40
Niksar, Erbaa ve Zile ile	141019	111493	7560	7247	-	167
Toplam	230206	186549	9953	17585	769	207
Amasya Kazası	51252	41432	1773	7878	22	121
Köprü, Merzifon, Gümüşhacıköy ü, Mecidözü, Ladik, Havza Kazaları	171810	136569	12968	9942	301	1300
Toplam	223062	178001	14741	17820	323	1421
Karahisar Kazası	34068	16274	9831	7963		
Hamidiye Suşehri, Köylühisar, Elvire Kazaları	116256	98462	6447	11347		
Toplam	150324	114736	16278	19310		
Genel Toplam	1035268	829474	46185	127389	3383	2936

Sivas vilayetine nüfusuna ilişkin 1905 senesine ait verilerin yer aldığı bu tablodan anlaşılacağı üzere, Müslüman nüfusu sırasıyla Ermeni, Rum, Katolik ve Protestanlar takip etmekteydi. Nüfusun yaklaşık onda birlik kısmını Ermeniler, yirmide birini Rumlar oluştururken, Protestan ve Katolikler toplam nüfusun binde beşi gibi küçük bir oranını teşkil etmekteydi.

Sivas nüfusuna ilişkin olarak yapılan tasnif, tespit ve verilen istatistikî bilgiler bize, aynı vilayetteki eğitim kurumlarını nüfusa göre oransal olarak değerlendirme ve bu şekilde karşılaştırma yapabilme imkânı tanıyacaktır. Fakat

öncelikle aynı dönemde Sivas vilayetinin eğitim alanında geldiği noktaya bakmak gerekecektir.

5. XX. Yüzyıl Başlarında Sivas Vilayeti'nde Eğitim Veren Kurumlar

Sivas vilayeti tarihinde eğitimle ilgili gelişmeler bu merkeze ait salnamede ifade edilirken burada yer bulan bir bilgiye göre, vilayette eğitim veren birkaç rüşdiye mektebi dışında diğer tüm okullar Sultan II. Abdülhamit zamanında tesis edilmişti (SVS. 1321: 241). Eğitimde atılan yeni adımlar çerçevesinde kurulan farklı derecelerdeki okulların yaygınlaştığı bu dönemde, Sivas'ta da, eğitim alanında önemli gelişmelerin kaydedildiği anlaşılmaktadır. Tanzimat dönemi ile başta İstanbul olmak üzere kurulan rüşdiye okulları, ilerleyen yıllarda Sivas vilayetinde açılmıştı. Daha sonraki dönemde idadi gibi okul türlerinin yurt sathına yayılması sağlanmıştı.

Sivas tarihinde eğitimle ilgili bir konuyu ele aldığımız için, incelediğimiz tarihsel dönem öncesinde vilayette eğitim açısından gelinen noktaya bakmak amacıyla, 1905 yılında Sivas'ta eğitim veren okullara ilişkin veriler Tokat Sancağı ile birlikte aşağıda tablo halinde gösterilmiştir. Tabloda gerek Müslüman gerekse gayrimüslim eğitim kurumlarına ilişkin bilgiler mevcuttur.

Tablo 2. Sivas Vilayetinde Bulunan Okullar ve Sayıları (1905) (SVS 1321: 241)

Kaza İsimleri	Mekatib-i İdadiye	Mekatib-i Rüşdiye	Darül muallimin	Mekatib-i İbtidaiye	İnas ü ⁶ Rüşdiyesi	Mekatib-i Gayrimüslime	Mekatib-i Ecnebiye
Sivas Sancağı (Nahiyel eri ile birlikte)	1	1	1	134	1	12	4
Aziziye		1		36		4	
Gürün		1		34		5	
Bünyan hamid				38		6	
Divriği		1		28		6	
Darende		1		27		3	
Yıldızeli				63		1	
Tonus				60			
Koçgiri		1		40		21	
Hafik		1		122		14	
Kangal				3			

⁶ İnas: Kız

Toplam	1	7	1	585	1	72	4
Tokat Sancağı							
Tokat Merkez	1			156		17	2
Zile		1		178		2	
Niksar		1		118		15	
Toplam	1	3		529		34	2
Genel Toplam	2	10	1	114	1	106	6

Bu tabloda, Sivas merkezi ve kazaları ile Sivas Vilayetine bağlı Tokat Sancağı'ndaki Müslim ve gayrimüslim okul sayılarına yer verilmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere, Sivas ve Kazaları ile Tokat Sancağı ve Kazalarında toplam sekiz yabancı okulla karşılaşmaktayız. Aynı zamanda, yüz atmış yedi adet azınlık gayrimüslim okulu bulunuyordu. Bunların haricinde bin yüz on dört adet ibtidai mektebi ile rüşdiye, idadi ve darülmualimin gibi çeşitli derecede on üç adet olmak üzere toplam 1.127 Müslüman Okulu hizmet vermekteydi.

Günümüzdeki lisenin muadili olan idadiler, Sivas'ta, Karahisar dışındaki üç sancakta bulunuyordu. Merkez sancakta eğitim veren idadinin 300 civarında öğrencisi vardı (SVS 1321: 185). Sivas vilayetinde gayrimüslim okullardan yabancılara ait olanlar, azınlıklara ait okullara kıyasla az sayıda bulunduğu anlaşılır. Yabancı okullar Osmanlı İmparatorluğu'na devletin son dönemlerinde nüfuz etmeye başlamıştı.

Sonuç

Araştırmada, azınlık okullarının Sivas merkezinden ziyade, vilayetin diğer sancak ve kaza merkezlerinde açıldığı anlaşılmıştır. Aynı zamanda okullaşma oranı ile nüfus arasında bir kıyas ve buna göre bir değerlendirme yapılacak olursa, Sivas Vilayetinde tüm gayrimüslim okulların sayısı, toplam okul sayısının yaklaşık onda birine tesadüf etmektedir. Nüfusu incelediğimiz zaman da yaklaşık aynı oranla karşılaşmaktayız. Tabii ki bu inceleme okullaşma oranı üzerindedir. Dolayısıyla okullardaki öğrenci sayılarının farklı olabileceği göz önüne alınmalıdır.

Sivas vilayeti dâhilinde 1914 senesinde faaliyet gösteren, bir kısmı XX. yüzyıl başlarında kurulan ve bir kısmının da I. Dünya savaşı nedeniyle 1914 senesinde eğitime ara verdiği anlaşılan gayrimüslim azınlık okullarının anaokulu, ilk, orta ve lise gibi çeşitli seviyelerde oldukları görülmüştür. Birçoğunun ruhsatlı olduğu tespit edilen bu okullarda yapılan incelemede bir kaçının ruhsatsız olduğu ve bunlar hakkında da gerekli işlemlerin yapıldığı ve yapılacağı

anlaşlmıştır. Bunun yanında gayrimüslim azınlık okullarının Protestan ve Katolik mezhebine ait olanları bulunmaktadır.

Azınlık okullarının birçoğu I.Dünya Harbi nedeniyle 1914–1915 eğitim yılında açılmamıştır. Bunun yanında öğrencilerin devamsız olduğu ve öğretmen bulunamadığı da gözlenmiştir. Bazı okullarda görevlendirilen vekil öğretmenler ise oldukça genç yaşta olup, bunlar ile yürütölmeye çalışılan eğitim yetersiz kalmıştır.

Gayrimüslim okulların Osmanlı Devleti idaresince gözlemlendiği anlaşılmaktadır. Özellikle dini mabetler içerisinde veya yanında tesis edilen kurumların faaliyetlerinin yakından izlenmesindeki amacı, bu eğitim kurumlarının, Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı yıllarda düşmanla işbirliği içinde olması konusundan ayrı tutmamak gerekmektedir.

Rum, Ermeni ve Musevi gibi, Osmanlı Devleti sınırlarında yaşayan azınlıkların kurmuş olduğu okulların, kilise ve mabetler içinde veya civarında tesis edildiği görölmektedir. Ayrıca, bu okullardan bazıları, kilisenin ismi ile anılmaktadır. Hatta kilise görevlilerinin, dersleri yürüttüğü bilgisi raporda yer almıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

MF.HTF, Maarif Nezareti Heyet_i Teftişiyiye Kalemi, 3-3, 1333.Z.9.Sivas Vilayeti Salnamesi 1321.

Kitap ve Süreli Yayınlar

BOZKURT Gülnihal, , Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim

Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914), Ankara, TTK, 1996.

BÜYÜKKARCI, Süleyman, Türkiye'de Rum Okulları, Konya, 2003.

ÇETİN, Atilla, Maarif Nazırı Ahmet Zühtü Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yabancı Okullarla İlgili Raporu, Güney-doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, Sayı 8-9, İstanbul; 189-219, (1979–1980).

ÇETİN, Atilla, "II. Abdülhamid'e Sunulmuş Beyrut Vilayetindeki Yabancı Okullara Dair Bir Rapor" Türk Kültürü, Sayı:253, Yıl XXII, Mayıs, 1984.

HAYDAROĞLU, İlknur Polat, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar, Ankara, Ocak Yayınları, 1993.

İLERİ, İlay, "Azınlıkların Eğitimi", OTAM, Sayı: 23, Bahar 2008, Ankara :129-141, 2010.

KOÇAK, Cemil, "Tanzimat'tan Sonra Özel ve Yabancı Okullar" Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, 1985.

MUTLU, Şamil, Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları, İstanbul, Gökkubbe Yayınları, 2005.

SUSOY, Şenol, (2008), Milli Mücadele Yıllarında Amasya, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

